

4. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog

Aarhus Universitet
8.-9. oktober 1992

Udgivet af
Mette Kunøe og Erik Vive Larsen
Århus 1993

ISBN 87-981570-3-5

INDHOLD

Program	Bjarne le Fevre Jakobsen	Adverbialer som nøgleord til moderne individuel kommunikation i naturligt sprog - adverbialer og verbalspekt	165
Deltagere	Hans Jørgen Ladegaard	Sprogholdninger og sproglig adfærd hos skoleelever på Fyn	177
Hans Arndt	Erik Møller	Og så lyder der et brag - om forekomsten og brugen af historisk præsens	198
Jørgen Chr. Bang	Mie Femø Nielsen	Det dualistiske face. Et forslag til en revision af Goffmans faceworkteori	208
Thomas Bilgram	Karen Margrethe Pedersen	Dansk som fremmedsprog inden for handel og erhverv i grænseregionen (sm.m. Elin Fredsted)	88
Kurt Braunmüller	Carsten Mølgaard Rasmussen	Børn og børn imellem. Face-work i interaktioner uden voksne (sm.m. Iben Stampe Sletten)	222
Randi Stevens Brodersen	K. Ringgaard	Om sætningslængde hos Henrik Pontoppidan (1857-1943). En miniundersøgelse	241
Jørgen Dør	Jann Scheuer	Der-konstruktioner i moderne dantalesprog	243
Finn Frandsen	Iben Stampe Sletten	Børn og børn imellem. Face-work i interaktioner uden voksne (sm.m. Carsten Mølgaard Rasmussen)	222
Elin Fredsted	Jakob Illum Steensig	Dansk set udefra: en analyse af overgangssignaler i to danske samtaler, set i et kontrastivt perspektiv	253
Hans Götzsche	Rita Therkelsen	Oversættelsesteori med et sprogteoretisk grundlag	262
Erik Hansen	Ole Togeby	Kommunikationsøkonomi	272
Lars Heltorf	Orla Vigsø	Valgplakaten: Narrativitet og interaktion	281
Lars Henriksen			
Henrik Holmboe			
Henrik Galberg Jacobsen			
		Værsgo, Århus! Om brugen af værsgo i moderne dansk	154
Automatisk morfologisk analyse af danske tekster (sm.m. Thomas Bilgram)	30		
Økologivistisk deixisanalyse	18		
Dialog, Sprog & Deixis (sm.m. Jørgen Dør)	66		
Automatisk morfologisk analyse af danske tekster (sm.m. Hans Arndt)	30		
Nye hypoteser om sprogbkontakt mellem nedertysk og dansk i hænsetiden - en projektrapport	46		
Udlændinges tilægnelse af negationens placering i dansk	56		
Dialog, Sprog & Deixis (sm.m. Jørgen Chr. Bang)	66		
Teksternes fagre nye verden	78		
Dansk som fremmedsprog inden for handel og erhverv i grænseregionen (sm.m. Karen Margrethe Pedersen)	88		
Adverbialer - sprogvidenskabens adoptivbørn	96		
Begrebet rektion	108		
Revision af indholdsfeltet	119		
Den etymologiske dimension	134		
Forestillingen om "dansk normalnul" i forbindelse med ordforråd	146		
Værsgo, Århus! Om brugen af værsgo i moderne dansk	154		

Mette Kunge og Erik Vive Larsen (udg.):
4. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog,
Århus 1993

prædikatet, argumenterne, satellitter, måder og attituder):
emnet + neutrale informationer + meddelelsen

På bordet + står der et lys

Emnet er den nævnte information som afsenderen i og med den er frontstillet (foran subjekt) i sætningen, tager udgangspunkt i; neutral information er de nævnte informationer (fx subjekt og objekt) eller beskrivende informationer (fx verber og måder) som afsenderen omtaler i sætningens midte, og meddelelsen er de (oftest beskrivende) informationer som afsenderen, fordi de er relevante, fokuserer på i sætningens slutning.

meddelelsen kan med en tommeffingerregel kendes på at det er den del af ytringen som rammes af en eventuel nægtelses logiske kraft (faldet under nægtelsens virkeområde):

På bordet står der ikke næget lys

information	kendt	ny
explicit	benævnelse	beskrivelse
implicit	forudsætning	underforståelse

§ 4. For at en ytring (På bordet står der et lys) er relevant som meddelelse til modtagerne, skal følgende relevansbetingelser være opfyldt:

- a. Emnet for meddelelsen (bordet) skal være tilgængeligt (kendt og forståeligt og identificerbart, dvs. det eneste aktuelle af slagsen) for modtageren.
- b. Udsagnet (lyset står på bordet) skal være troværdigt fordi det er sandt.
- c. Meddelelsen (et lys) skal være informativ for modtageren, dvs. ny eller anderledes end det modtageren ved og kender i forvejen.
- d. Ytringen skal have det rette sigte, dvs. muliggøre en bestemt efterfølgende konklusion som er i modtagernes interesse, anskueliggjort ved et spørgsmål der ved fokuseringen på en bestemt meddelelse underforstås til besvarelse i næste sætning: På bordet står der et lys og hvad med det? Sigtet med sætningen er således at gøre meddelelsen til kendt information.

e. Afsenderen skal formulere sig så økonomisk som muligt, dvs. henvisе (benævne ting og forhold) med de svagste (nest abstrakte og generelle) formuleringer som sikrer genkendelighed, og meddele (fokusere) med den stærkeste formulering som er sand, således at der til den meddelte information underforstås og kun def:

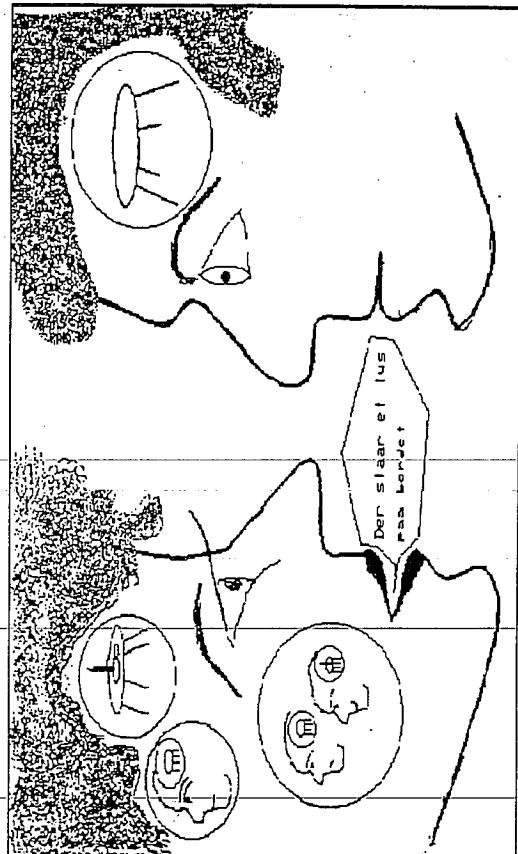
På bordet står der et lys og kun det!

§ 1. Enhver ytring har 5 funktioner: den er **udtryk** for afsenderens hensigter, **udsagn** om sagforholdet, **meddelelse** til modtageren, **kontakt** gennem kanalen og **brug** af sproget.

§ 2. Som meddelelse til modtageren består teksten af **informationer**, af hvilke der findes 2 x 2 **typer**: *der er information der er kendt for modtageren og information der er ny, og explicit information og implicit information:*

Benævnelser er led der indeholder nominaler i bestemt form, og ledssætninger hvis de er kendt; **beskrivelser** er led der kun indeholder nominaler i ubestemt eller nogen form, prædikater, mådes- og attitudeangivelser og ledssætninger hvis de er ukendte.
De implicitte former for information noteres på den måde at **forudsætning** står med hævede små bogstaver for det eksplicitte ord der **information** står med hævede små bogstaver for informationer står med stenkede små bogstaver efter det ord der er baggrunden for dem:
forudsætte informationer **benævnelser og beskrivelser** underforståede informationer

§ 3. Ytringen består af følgende eksplicitte **informationssekvenser**, dvs. en række informationsenheder, der hver svarer til ét led i den semantiske og logiske ud sagenstruktur (der skelnes mellem følgende grammatiske-grammatisk-semanticke ledtyper):

Figur 1. I boblerne ser man de 4 betingelser, nemlig hhv.: økonomi, tilgængelighed, informativitet og sigrets rigtighed.

§ 5. Man kan skelne mellem fire ytringstyper, der er defineret dels ved indre struktur, dels ved typen af ydre sigte:

a. Nyhed: Ytringer med mindst en beskrivelse (som ikke er et kopula-verbum), nævnes et emne eller subjekt; der fokuseres på det sidste beskrivende argument (ikke på en satellit) i ytringen, og det er denne information der er ytringens sigte, fordi den er forudsat af det følgende:

På bordet står der et lys og hvad med det?

b. Identifikation: I sætninger med være og andre verber der betyder 'lig med', og med benævnelser både som ARG1 og ARG2, benævnes subjektet, og der fokuseres på ARG2 (prædikativet); ytringen har enten som sigte årsagen eller virkningen af identiteten, eller intet sigte (den tjener da som afslutning på et afsnit).

Den dygtigste pige i klassen er Ulla, og følgelig?

Det er lyset der står på bordet, intet spørgsmål.

c. Modsatning: I sætninger med en stærkere formulering af emnet end den svageste, som sikrer genkendelighed, fokuseres der på led i ytringen: dels på 2. moddel, dvs. den sidste informationsenhed i udsagnet, benævnelse eller beskrivelse (det svarer til meddelelsen fordi det rammes af nægtelsens kraft), dels på 1.

moddel, dvs. det frontstillede led, emnet, som dog også er en del af meddelelsen, fordi der hertil, på grund af den stærke formulering, underforstås: og kun det. Der underforstås dels: modsætningen til 1. moddel + modsætningen til 2. moddel, dels sigtet med sætningen (efter reglerne i § 6 og 7). Modsætninger forekommer oftest i syntaktisk og semantisk parallelle sætningspar, hvor den ene er den andens underforståelse og omvendt. Modsætninger kan have nævnte (ikke beskrivende) ARG1 og ARG2, forbundet med betydningstomme prædikater (være eller verber med andre objekt).

På bordet står lyset og på ikke-bordet står ikke-lyset? og å. reolen stir væsen og følgelig?

d. Negeltelse: Der fokuseres på det af de beskrivende eller nævnte informationer i sætningen hvis alternativ er relevant for det næste; det skal altså ikke som ved nyheder nødvendigvis være beskrivelser der fokuseres på. Det forudsættes at modtagerne antager det som benægtes, fordi noget der impliceres heraf, faktisk er sandt; det kan noteres med foransatte hævede bogstaver: ellers: implikationen af den ubenægtede information. Eks.:

den lever elvers i havet Hvalen er ikke en fisk men en ikke-fisk (pattedyr) i havet?

§ 6. Man kan skelne mellem typer af nyhedsmeddelelser med forskellige prædikatorer og hver sit sigte:

- Præsentation: Der-konstruktioner er sætninger med ordet der på subjektpladsen, hvormed afsenderen præsenterer det egentlige beskrivende subjekt som meddelelse i ytringen; sigtet gælder den meddelede beskrivelse:

Der står på bordet et lys og hvad med det?

- Tilstandsbeskrivelse: Ytringer med fokus på et tilstandsprædikat, dvs. et adjektiv, nominal i nogen form, et verbum der betegner en tilstand, en varighed eller en proces, eller et verbum i perfektum; sigtet gælder følger af eller årsager til meddelelsen:

Lyset står på bordet og følgelig?

- Begivenhedsbeskrivelse: Sætninger med fokus på et verbum i datid eller nutid, der betegner en overgang; sigtet gælder hvad der dernæst skete:

Lyset faldt ned fra bordet og dernæst?

§ 7. Man kan skelene mellem forskellige typer af **identifikationsmeddelelser**

med hver sit sight og underforståelse:

Det-klövning: I ytringer hvor alle andre informationer end meddelelsen er kendt i information, sættes ordet *det* som enne og meddelelsen som prædikativ (efter *være*), mens de kendte informationer benævnes i en ledssætning til højre for meddelelsen. Sætningen har det sight at udelukke at der er andet end meddelelsen, der er tilfældet.

Det er forudsat der står noget på bordet *yset* der står på bordet og der står intet andet kendt på bordet

Hv-kløvning: Som subjekt nævnes
Hvad der stod på bordet var et lys overraskende nok

Identitetssætninger:

Det næste lys er det røde lys, og følgelig?

Definitioner:

Et bord er et møbel med en understøttet plade til at spise og arbejde ved og følgelig?

Spørsgsmål: Hvad står der på bordet? hvad?

§ 8. Når den ekspliktte information i ytringen kun kan forstås på baggrund af noget andet, implicit information, som er kendt, kaldes dette **forudsat information**.

Ordet *men* forudsætter fx at der er en modsætning mellem de to led der sideordnes, således at den konklusion der ved det underforståede spørgsmål sigtes mod det første led, er det modsatte af den konklusion der underforstås med det anden, fx: *Han er niger, men velsigneret*. Her underforstår afsenderen at *neger* er et argument imod fx at ansætte ham som tjener, mens *velsigneret* er et argument for, og at det sidste er stærkest. Disse implicitte forudsætninger kan noteres således ved hævede foransatte bogstaver:

negre er normalt ikke velsigneret Han er niger men velsigneret og følgelig?

Mange småord har denne egenskab at forudsætte noget der ikke er nævnt: *lidt, heller, knap nok, næsten, givetvis*. Alle overgangsverber forudsætter at fortildanden har været tilfældet tidligere: *falde i sovn* forudsætter vægenhed, fæ

forudsætter at man ikke har haft.

§ 9. Hvis afsenderen forudsætter noget kendt der faktisk ikke er kendt af modtageren, er det **pådutning**, og hvis afsenderens sight faktisk ikke er i modtagernes interesse (dvs. det som forudsættes af det følgende), er det **bondefangeri eller naivitet**:

virkelighed\implicit information	forudsat kendt	underforstået relevant
faktisk kendt eller relevant	anaforisk kohærens	kataforisk kohærens
faktisk ukendt eller ikke-relevant	pådutning	bondefangeri

Disse lasagneplader er forkogte. De skal ikke koges i vandet er ellers saltet letsaltet *vand*, men i fuldsaltet vand. Menigen er selvfølgelig at pladerne ikke skal koges, så det er en fejl, at der er tilføjet i letsaltet vand. Med formuleringen på pakken underforstås nemlig, at de skal koges i fuldsaltet vand.

Nå, så vi har spist andre madder før komme vi til ostemaden, og hvad dernæst? sagde den fattige smedesvend, da han kom til den 10 ostemad; han havde ikke rád til andet.

Den første tand kommer i munden den anden på knæet

Døgnet rundt udkämpes der drubetige slag følgeleg? i vores krop. Det skal vi være glade for. Det er derfor at vi som regel er raske

Fondelen ved EEs indre marked er ikke at der indføres frihandel, for det har vi forejæn, men at mulighederne for omstænде af frihandelsstakerne gennem tekniske handelshindringer elimineres.

På 4. sal lå den klubløbighed hvor jeg havde boet de første år jeg var i København.

Lejligheden nedenunder på 3. sal var indrettet til lysbadeklinik

Lige efter krigen var klinikken manden og meget besygt. Nu havde patienterne svigter.

I gamle dage fortalte kirken mennesker, hvilke principper de skulle leve efter. I vores dages Danmark betyder kirken temmelig lidt, og de principper vi lever efter er vage.

Såfrent den første af os afgår ved døden, forinden vi har indgået ægteskab, skal den længstlevende af os således ikke være i den førstafødtes særje.

§ 10 Eksempler:

1. FORUDSAT: bilen kører HVORDAN BILEN KØRER SICTE: hvordan? (2)
2. En afgørende betingelse for at komme nogen vegne med bilen <1> er selvfølgelig at få hjulene i gang eller drevest rundt. SICTE: hvad er der med det? (3)
3. Det <2> sikrer ved hjælp af motoren. SICTE: hvordan det? (4)
4. Inde i motoren bevæges nogle stempler op og ned, når en passende blanding af luft og benzin (eller andet brændstof) antændes af gnister fra tændrørene. SICTE: og hvad så? (5)
5. Stempelernes bevægelse op og ned <4> ændres ved hjælp af en krumtaksel til en roterende bevægelse. SICTE: hvad er der med bevægelsen? (6)
6. Og denne roterende bevægelse <5> føres videre gennem kobling og gear til bilens øvre hjulpar, SICTE: og følgelig? (8)
7. Det man kalder de drivende hjul. SICTE: hvorfor det? <6>
8. På en forhjulstrukket bil MØDSETRINGSVIS: på en baghjulstrukket bil hjulene driver rundt, der det de to forreste hjul MØDSETRINGSVIS; de bagste' der drives rundt, 9. og på en baghjulstrukket bil er det de to bageste, MØDSETRINGSVIS> 'på en forhjulstrukket bil er det de to forreste hjul' (= 8), ingen henvisning hertil KL, MF
10. mens det ANDET hjulpar blot triller imed. MODSAT> 'DET FØRSTE HJULPAR DRIVES RUNDT' (8-9) MF

Køresekolens teoribog 1989

Bord dæk dig

1. For længe siden levede der en Skæreddier, hvad er der med skæredderen? (2)
2. som havde tre Sønner, men kun en æmteste Ged, og følgelig? (3)
3. De skulle alle sammen leve af Gedens Mælk og følgelig? (4)
4. og derfor maatte den fodres godt, hvorfor det? (3)
5. Hver Dag trak en af Sønnerne den ud paa Marken for at græsse, og hvad sa? (6)
6. En Dag førte den saldeste, MODSAT: den næstældste son Søn Geden ind paa Kærkegaardens, MODSAT: et andet sted han (senere i historien)
7. hvor der voksede en Mængde saftige Planter og hvad med dem? (8) (KVANTORGUDNING)
8. Her fik den Lov at løbe rundt og sæde og følgelig? (9), alt hvad den kunde.
9. Da det blev Aften, spangte Sønnen. (NEUSTISK GLIDNING)
- 10 "Ged, FORUDSAT: du har spist meget du mælt?" bekräft SP Grimms eventyr: Bord dæk dig, Guldaæsel og Knippel af Sækk'en, Kbh. MCXLVIII (?)

1. De økonomiske argumenter for dybtgående integration i EF-MODSAT: andre argumenter er umøget tyndes, MODSAT: kun lidt tynde, SICTE: hvorfor det? (3), og følgelig? (2)
- FORUDSAT: tynde argumenter overbeviser normalt ikke. Alligevel er det en udbredt opfattelse, at der argumenterne er ellers tyndtikke er nogen vej udem om tilslutning, men en vej til tilslutning til integrationsplanerne, dvs. det indre marked og den økonomiske monetære union.
3. FORUDSAT: små effektivitetsgevinster er ikke tvingende. Men nu, hvor vi i forvejen har skatter og afgifter eller ved en møntunion.
4. Det er muligt, RELEVANS: kun muligt, dvs. ikke nødvendigt at deltage i intensivt og følgelig? (3)
5. FORUDSAT: det indre marked har fordele. Fordelen ved EF's indre marked er det indre marked betyder ellers frihandel (2), ikke, at der indbefatter frihandel. IDENTITETSSÆTNING: men at den bliver reel (10)
6. for det, MODSAT: reel frihandel. DET MODSAT: har vi ikke, SICTE: følgelig? (5) vi i forvejen,

7. FORUDSAT: eliminering af hindringer er bedre end frihandel men at mulighederne for omgåelse af frihandelsaftalerne gennem tekniske handelshindringer **elimineres**, hvordan det? (8) og følgelig? (3)

8. idet enhver grænsekontrol **ophæves**, og følgelig? (8)

9. **For at opnå denne beskærdning**, MODSAT: de store **fordel** er det modvendtigt at **harmonisere skatter og afgifter**. MODSAT: ikke nødvendigt, SIGTE: hvordan det? (10)

10. FORUDSAT: afgiftsenkning er harmonisering. F.eks. **skal** afgiften på en pakke cigaretter **stømmes** hvorfor det? (9) med et beløb af størrelsesordenen 9 kr. og på en flaske whisky med 60 kr.

Hans Aage: *EFT er som en ferge med et bådæk uden opdelinger*. Information 24-25/8 1990 side 7

1. **Indgangen fra Vesterbrogade til Westend** var **en smal port**, og hvad med den? (2)

2. I hjørnet til højre lige når man var kommet ind ad porten, lå der **en opgång**, og hvad med den? (3)

3. **Vesterbrogade**, MODSAT: Westend **med andre numre** (4)

4. Og **FORUDSAT**: Westend burde begynde straks **først**, MODSAT: for derefter begyndte **Westend** **mumtarene**, MODSAT: Vesterbrogade numrene, SIGTE: og følgelig? (5)

5. Indehaveren af møbellforeningen ejede **høje** og følgelig? (6-7) ejendommen.

6. **På 4. sal**, MODSAT: på andre etager lå **djem klubblighed**, MODSAT: andet (7) boet de første år jeg var i København.

7. **Lejligheden nedenunder på 3. sal**, MODSAT: på 4. sal var indrettet til lysbadeklinik, MODSAT: klubblighed (6) MF

8. Lægen der havde klinikken var **specialist i sygurgiske sygdomme**, og følgelig? (10)

9. Han var **gammel**, og følgelig? og havde en specialist bør ellers følge med, ikke fulgt med tidem, men var blevet gammeldags (13)

10. **LIGE EFTER KRIGEN**, MODSAT: nu (13) var klinikken **mundtæn** og **unegot besøgt** MODSAT: måske ikke besøgt? (13)

11. **FORUDSAT**: kendte mennesker er mundtæn også af **kendte** mennesker, og følgelig? (10)

12. deriblandt et berømt skuespillerpar, og følgelig? (10)

13. **NU**, MODSAT: ikke lige efter krigen (10) havde patienterne **svigted**, MODSAT: besøgt (10) Kirsten Thorup: *Himmel og helvede*. 1982.

Mette Kunøe og Erik Vive Larsen (udg.);
4. Møde om Udforståningen af Dansk Sprog,
Århus 1993

VALGPLAKATEN: NARRATIVITET OG INTERPRETATION

Orla Viggs (Uppsala Universitet)

1. Valgkamp i Danmark: mediernes rolle

Når der har været skrevet om mediernes rolle i den politiske valgkamp, har det ofte været med en fokusering på tv's rolle. Man har skævet til USA og set på nyhedsformidlingen, f.eks. i forbindelse med partikonventer, eller man har set på de betalte reclamer (spots på normalt max. 1 minuts længde). Især de sidste har været set som skrækkesmøl på "the American way": Gud fri os for den slags her i Danmark!

Nu er vi faktisk (indtil videre i alt fald) blevet holdt fri for den betalte politiske reklame i dansk tv, så når man har bestæftigt sig med valgkampen i tv herhjemme, har det været præsentationsprogrammer, debatter og partilederrunden, som har været i centrum. (Se f.eks. Karen Siunes doktorafhandling *Valgkampe i tv og radio*, 1982.) Næsten al forskning i politisk sprogsbrug har drejet sig om folketingsstaler, valgtaler, i det hele taget: politikersprog. Dette er selvfølgelig også interessant, men hører sammen med en mere traditionel (eller traditionel kritisk) opfattelse af politikkens status, retorik og hele fremførelse.

Politik er ikke noget statisk studieobjekt, hverken hvad angår definition, afgrænsning eller udformning. Alle er enige om, at der er sket noget med politikken i efterkrigstiden, bla. under indflydelse fra massemedierne, men der hører enigheden også op. For det første er der ikke længere konsensus om, hvad begrebet "politik" dækker, for det andet er der ikke enighed om, hvad der er sket med "den", og for det tredje er der vild uenighed om, hvorvidt man skal forstå dette prise "det", som er sket med "den".

Dette er ikke stedet for en diskussion af disse fundamentale definitionsspørgsmål, men når de alligevel trækkes frem, er det for at give baggrunden for